

RADOSŁAW KULINIAK,
MARIUSZ PANDURA, ŁUKASZ RATAJCZAK

FILOZOFIA PO CIEMNEJ STRONIE MOCY

*Krucjaty marksistów i komunistów polskich
przeciwko Lwowskiej Szkole Filozoficznej
Kazimierza Twardowskiego*

Część pierwsza: lata 1945–1951

Kęty 2018
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. XCII

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego i Antoniego Szweda

© 2018 by Radosław Kuliniak, Mariusz Pandura, Łukasz Ratajczak

Wydanie pierwsze

Recenzenci: ks. prof. zw. dr hab. Kazimierz Wolsza,

prof. zw. dr hab. Mirosław Żelazny

Redakcja i korekta: Łukasz Front

Projekt okładki i łamanie: Łukasz Derewiecki

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Na okładce wykorzystano fragment obrazu Rewolda Barysznikowa, *Nasz parowóz*.
Na stronie 3 zdjęcie z Połączonych Bibliotek WFiS UW, IFiS PAN i PTF, Zbiory
archiwalne Heleny Słoniewskiej.

ISBN 978-83-65031-26-6

Wydawnictwo Marek Derewiecki

ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty

tel./fax 33/8454149, 603931607

e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl

Księgarnia: www.derewiecki.pl

Dystrybucja: tel. 502637305



Pamięci Kazimierza Twardowskiego i jego uczniów

Taki Łukasiewicz, który był obskurantem, jeśli idzie o jego poglądy, o jego postawę, dał temu zresztą świadectwo w okresie okupacji, swoją ucieczką, swoją emigracją i dzisiejszą, prawdą, praktyką. To ten Łukasiewicz swoją teorią logiki trójwartościowej wszedł na trwałe do historii naszej nauki. I tak bywa. Bywa tak, że ktoś, kto jest obskurantem, daje coś bardzo pozytywnego, a bywa tak, że człowiek, który jest bardzo sympatyczny i pozytywny, jeśli idzie o swoje przekonania, o swoje deklaracje itd., daje zero, jeśli idzie o trwałe dorobek naukowy. Trudno i darmo. I dlatego tutaj to zestawienie, że Łukasiewicz. Łukasiewicz był reakcyjnie nastawiony. A prawda, inni byli pozytywnie nastawieni, ale to jeszcze nic nie mówi, absolutnie nic nie mówi. [...] I tak bywa. I tak bywa w historii nauki, i czasami ludzie, którzy są reakcjonistami nawet w swoich poglądach subiektywnych politycznych, naprawdę mają bardzo piękne i trwałe rezultaty naukowe.

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, sygn. I-10:
Pierwszy Kongres Nauki Polskiej, j. 139: Sprawozdania ze zjazdów i rozszerzonych konferencji Sekcji I i Podsekcji. Sekcja I – Dyskusja nad referatem prof. Schaffa, k. 125r – k. 126r

I

WPROWADZENIE

Książka ta zrodziła się z potrzeby opowiedzenia młodemu pokoleniu polskich studentów, zaczynającemu dopiero przygodę z filozofią, a także przypomnienia naszym filozofom akademickim, zwłaszcza interesującym się i pamiętającym tamte trudne czasy pierwszych lat po II wojnie światowej, o pewnym haniebnym wydarzeniu. Była nim bezkompromisowa walka ideologiczna powojennych marksistów i komunistów z Lwowską Szkołą Filozoficzną Kazimierza Twardowskiego, jej założycielem, wychowawcą kilku pokoleń uczniów, doskonale przygotowanych filozoficznie do pracy naukowej, którzy w latach 1938–1965 podjęli trud zachowania pamięci o swoim Mistrzu i Jego dziele.

W naszych rozważaniach nie rościmy sobie prawa do wygłaszania żadnych ostatecznych ocen. Niech każdy z czytelników wyrobi sobie własne zdanie, gdyż *quot homines, tot sententiae*. Relacjonujemy tylko bolesne dla polskiej filozofii doświadczenia. Naszym celem jest rzetelne odtworzenie tamtych wydarzeń, które miały doprowadzić do zatarcia pamięci o największej szkole w dziejach współczesnej polskiej filozofii – Lwowskiej Szkole Filozoficznej, jej Twórcy i Jego uczniach.

Nasze rozważania składają się z dwóch części.

Na kartach części pierwszej przedstawiamy okoliczności następujące bezpośrednio po śmierci Twardowskiego, związane z uroczystościami pogrzebowymi, akademiami wspomnieniowymi, upamiętniającymi tę wielką dla nas postać, a także te, odnoszące się do powoływania we Lwowie komitetu wydawania pozostawionej po Twardowskim spuścizny rękopiśmienniczej, na czele którego stanął Roman Witold Ingarden. Następnie staramy się opowiedzieć historię odradzania się polskiej filozofii po II wojnie światowej. Opisujemy początkowe etapy rewindykacji zbiorów filozoficznych po Twardowskim, Polskim Towarzystwie Filozoficznym, „Ruchu Filozoficznym” i „Studia Philosophica”. Staramy się omówić pierwsze próby reaktywacji polskiego ruchu filozoficznego po II wojnie światowej. Odnosimy się do zabiegów podjętych w ramach Krakowskiej Konferencji Naukowców Polskich ze stycznia 1946 roku, gdzie zakreślono ramy

hasła wolnej nauki polskiej, a czemu od razu przeciwdziałali komuniści, zwłaszcza podczas konferencji ministerialnej w lutym 1946 roku, zwołanej przez Jakuba Bermana. Pokłosiem obu tych konferencji była Zakopiańska Konferencja Polskich Filozofów z 1947 roku, w wyniku której podjęto działania zmierzające do utworzenia nowego, powojennego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego.

Dalej staramy się wskazać początki powojennych krucjat komunistów w Polsce, które zostały skierowane bezpośrednio przeciw uczniom i spadkobiercom pozostawionego przez Twardowskiego dzieła. Przedstawiamy próby mające na celu wywołanie konfliktu ideologicznego na łamach publikacji publicystycznych. Wskazujemy na długofalową politykę kreowania kuźni komunistycznych kadr naukowych. Omawiamy działania związane z zamykaniem najważniejszych przedwojennych polskich czasopism filozoficznych, które to działania wyrażone zostały bezpośrednio podczas słynnej konferencji z 1950 roku u ministra Adama Rapackiego. W miejsce „Ruchu Filozoficznego”, „Kwartalnika Filozoficznego” i „Przeglądu Filozoficznego” powołano jedno nowe czasopismo filozoficzne – jak się później okazało, podległą władzom „Myśl Filozoficzną”, oraz początkowo zachowano „Studia Philosophica”, przekształcając je nieco później w „Studia Logica”. Tym samym władze komunistyczne przystąpiły do podporządkowania sobie całego polskiego czasopiśmiennictwa filozoficznego, które z trudem budowali jeszcze w czasie zaborów Władysław Weryho z Twardowskim. Przedstawiamy wreszcie próby oszańcowania się przedstawicieli Szkoły Lwowskiej w logice. Część pierwszą naszych rozważań kończą uwagi z obrad I Kongresu Nauki Polskiej z 1951 roku. Odnosimy się szczególnie do prac Sekcji Nauk Społecznych i Humanistycznych oraz związanej z nią Podsekcji Filozofii i Nauk Społecznych, gdzie doszło do otwartej starć między komunistami a uczniami Twardowskiego.

W części drugiej interesuje nas proces kształtowania polskiej nauki, w tym szczególnie filozofii, po I Kongresie Nauki Polskiej. Wiąże się to z propozycją Leszka Kołakowskiego, rozbudowaną i podjętą szczegółowo przez Adama Schaffa, „wielkiego animatora życia filozoficznego w Polsce”¹, stworzenia w powojennych realiach „frontu filozoficzno-ideologicznego”. Przedsięwzięte działania wynikały z wytycznych przyjętych na I Kongresie Nauki Polskiej. Odnosimy się w naszych rozważaniach

¹ W. Mackiewicz, *Ludzie i idee. Polska filozofia najnowsza. Zarys problematyki*, Warszawa 2003, s. 65.

w pierwszej kolejności do procesu usuwania z uniwersytetów polskich najważniejszych naszych naukowców, w tym przede wszystkim filozofów. Omawiamy te działania na przykładzie Władysława Tatarkiewicza, Ingardena oraz Izydory Dąbskiej.

Dalszą część naszych rozważań poświęcamy atakom filozofów marksistowskich w Polsce skierowanym w stronę lwowskich uczniów Twardowskiego. Są to kolejne cztery, wszczęte przez nich krucjaty. Dochodzi do nich na łamach, powołanej w wyniku ustaleń I Kongresu Filozofii Polskiej, „Myśli Filozoficznej”. Rozpoczynają się one od ataków Bronisława Baczki i Kołakowskiego na Tadeusza Kotarbińskiego. Kolejne natarcie dokonuje się za sprawą Schaffa. Główne uderzenie wymierzone jest w Kazimierza Ajdukiewicza. Następna napaść skierowana była bezpośrednio w stronę Twardowskiego. Wsławił się nią niechlubnie Henryk Holland, pisząc obrzydliwy paszkwil pt. *Legenda o Kazimierzu Twardowskim*². Omawiamy też dwa kolejne wystąpienia, związane z próbą naukowego zdyskredytowania Tatarkiewicza i Ingardena. Dokonał tego Tadeusz Kroński. Ukazujemy działania komunistów związane z próbami utworzenia, w ramach Polskiej Akademii Nauk, najpierw Instytutu Filozofii, a następnie Instytutu Filozofii i Socjologii. Pracę naszą kończymy na omówieniu starań o odrodzenie i utrzymanie na polskich uniwersytetach badań logicznych, a także wydarzeń związanych z powojenną próbą wydania *Wybranych pism filozoficznych* Twardowskiego. Doszło wówczas w 1959 roku do oficjalnego usankcjonowania istnienia przedwojennego Komitetu Wydawania Pism Twardowskiego, jak i do działań, które doprowadziły w 1965 roku do wydania jedyne dotąd tomu jego pism, przygotowanego przez jego uczniów³. Komitetowi Redakcyjnemu przewodniczył Tadeusz Czeżowski.

W 1980 roku jeden z polskich historyków filozofii napisał:

Trudności ze szczególną siłą dają o sobie znać wówczas, gdy podejmujemy tematy z najnowszej historii marksistowskiej w Polsce. Rzadko zresztą takie tematy są podejmowane. Można nawet – jak sądzę – mówić o objęciu ich

² Zob. H. Holland, *Legenda o Kazimierzu Twardowskim*, „Instytut Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR”, Warszawa: „Książka i Wiedza”, 1953.

³ Zob. K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne*, Komitet Redakcyjny: Kazimierz Ajdukiewicz, Stefan Błachowski, Tadeusz Czeżowski, Izydora Dąbska, Daniela Gromska, Roman Ingarden, Maria Kokoszyńska-Lutman, Helena Słoniewska, Tadeusz Witwicki, Warszawa 1965.

SPIS TREŚCI

I. WPROWADZENIE	7
II. KONIEC FILOZOFII WE LWOWIE	11
III. ODBUDOWAĆ ŚWIAT FILOZOFII NA ZGLISZCZACH	34
IV. NOWA RZECZYWISTOŚĆ	46
V. NIGDY SIĘ NIE PODDAMY!	59
VI. PIERWSZA KRUCJATA: KONFLIKT ASYMETRYCZNY	105
VII. MARKSIŚCI I KOMUNISTI ATAKUJĄ	112
VIII. BĘDZIEMY WALCZYĆ!	128
IX. „BO DO TANGA TRZEBA DWOJGA”	140
X. IDZIE NOWE?	156
XI. POSZUKIWANIA SPRAWIEDLIWYCH?	163
XII. PAŃSTWU JUŻ DZIĘKUJEMY!	175
XIII. DRUGA KRUCJATA: BUDOWA KUŹNI KADR, PODBÓJ CZASOPISM I WALKA O BASTION LOGICZNY	194
XIV. SPRAWY IDĄ ZGODNIE Z PLANEM	209
XV. ZBUDUJEMY SOBIE SZKOŁĘ	216
XVI. DO BOJU!	228
XVII. PO CO NAM TE STARE CZASOPISMA?	237
XVIII. TRZECIA KRUCJATA: POTOP KONGRESOWY	243
XIX. KOLEKTYW PARTYJNY ZAMIERZA ZORGANIZOWAĆ ZJAZD NAUKOWCÓW	254
XX. „BYĆ ALBO NIE BYĆ”	263
XXI. POTYCZEK KONGRESOWYCH CIĄG DALSZY	284
XXII. OBRADUJEMY DALEJ	298
XXIII. KONIEC WIEŃCZY DZIEŁO	327
Zusammenfassung	340
Bibliografia	343
Indeks osób	370

Książki wydane w serii DAIMONION

1. *Aktualność Kierkegaarda. W 150 rocznicę śmierci myśliciela z Kopenhagi*. Praca zbiorowa (2006)
2. K. Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii* (2003)
3. K. Albert, *Wprowadzenie do filozoficznej mistyki*, tłum. Józef Marzęcki (2002)
4. E. Angehrn, *Filozofia dziejów*, tłum. Józef Marzęcki (2007)
5. A. Bareau, W. Schubring, Ch. Furer-Haimendorf, *Buddyzm-dżinizm-religie ludów pierwotnych*, tłum. Józef Marzęcki (2003)
6. W. Beierwaltes, *Platonizm w chrześcijaństwie*, tłum. Piotr Domański (2003)
7. H. Benisz, *Schopenbauer-Nietzsche-Heidegger. Fundamentalne kwestie filozofii życia* (2015)
8. L. Bierdiajew, *Zawód: żona filozofa*, tłum. Henryk Paprocki (2005)
9. M. Bierdiajew, *Autobiografia filozoficzna*, tłum. Henryk Paprocki (2002)
10. E. Cassirer, *O teorii względności Einsteina. Studium z teorii poznania*, tłum. Przemysław Parszutowicz (2006)
11. M.-D. Chenu OP, *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. Hanna Rosnerowa (2001)
12. M. Conche, *Filozofować w nieskończoność*, tłum. Patrycja Bobowska-Nastarzewska (2007)
13. E. Coreth, P. Ehlen, G. Haefner, F. Ricken, *Filozofia XX wieku*, tłum. Marian Kalinowski (2004)
14. E. Coreth, P. Ehlen, J. Schmidt, *Filozofia XIX wieku*, tłum. Piotr Gwiazdecki (2006)
15. E. Coreth, H. Schöndorf, *Filozofia XVII i XVIII wieku*, tłum. Piotr Gwiazdecki (2006)
16. T. Czeżowski, *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* (2004)
17. B. Dembiński, *Późny Platon i Stara Akademia* (2010)
18. B. Dembiński, *Stara Akademia Platona. W początkach epoki hellenistycznej (ostatni okres)* (2018)
19. J. Domański, „Scholastyczne” i „humanistyczne” pojęcie filozofii (2005)
20. J. Domański, *Tekst jako uobecnienie. Szkic z dziejów myśli o piśmie i książce* (2002)
21. R. Flacelière, *Historia literatury greckiej*, tłum. Piotr Sobczak (2004)
22. H.-G. Gadamer, *Idea dobra w dyskusji pomiędzy Platonem i Arystotelesem*, tłum. Zbigniew Nerczuk (2002)
23. J. Galarowicz, *Blask godności. O etyce Karola Wojtyły i nie tylko* (2005)
24. J. Galarowicz, *Być ziarnem pszenicznym. Nowa książeczka o człowieku* (2006)
25. J. Galarowicz, *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły* (2000)
26. J. Galarowicz, *Szczęście na manowcach. Liberalizm-bedonizm-selfizm* (2017)
27. J. Galarowicz, *Wojtyła-Tischner, kapłaństwo i myślenie oraz inne eseje* (2016)

28. J. Galarowicz, *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej. Ujęcie fenomenologiczno-personalistyczne* (2017)
29. A. Górniewicz, *Nowoczesność, nihilizm, polityka. Wokół myśli Karla Löwitha* (2014)
30. R. Groń, „Spór o Aelreda”. W poszukiwaniu prawdziwego oblicza Aelreda z Rievaulx (2005)
31. A. Grzegorzczak, *Źródła sensu w humanistyce* (2018)
32. J. Grzybowski, *Byt, Tożsamość, Naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (2012)
33. J. Grzybowski, *Miecz i Pastorat. Filozoficzny uniwersalizm sporu o charakter władzy. Tomasz z Akwinu i Dante Alighieri* (2006)
34. K. Gurczyńska-Sady, W. Sady, *Wielcy filozofowie współczesności* (2012)
35. J. Gwiazdecka, *Etyka Platona. O formie platońskiej refleksji moralnej* (2003)
36. P. Hadot, *Plotyn albo prostota spojrzenia*, tłum. Patrycja Bobowska (2004)
37. P. Hadot, *Twierdza wewnętrzna. Wstęp do „Rozmyślań” Marka Aureliusza*, tłum. Piotr Domański (2004)
38. R. Heinzmann, *Filozofia średniowiecza*, tłum. Piotr Domański (1999)
39. S. Janeczek, *Filozofia-nauka-religia. Studia i szkice z dziejów kultury intelektualnej* (2018)
40. G. Jura, *Filozofia zamachu stanu w XXI wieku* (2013)
41. *Kwiatki Świętego Franciszka oraz Reguły i Testament*, tłum. Leopold Staff i Kajetan Ambrożkiewicz OFM Cap. (2003)
42. D. Leszczyna, *Hegel w Hiszpanii. Od szkoły sewilskiej do szkoły madryckiej* (2017)
43. W. Lowrie, *Kierkegaard*, tłum. Jacek A. Prokopski (2011)
44. K. Löwith, *Historia powszechna i dzieje zbawienia*, tłum. Józef Marzęcki (2002)
45. M. Łagosz, *O świadomości. Fenomenologia zjawisk umysłowych* (2016)
46. A. Kijewska, *Filozof i jego muzy. Antropologia Boecjusza – jej źródła i recepcja* (2011)
47. W. Julian Korab-Karpowicz, *Historia filozofii politycznej. (Od Tukidydesa do Locke’a)* (2010)
48. R. Kuliniak, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Filozofia po ciemnej stronie mocy. Krucjaty marksistów i komunistów polskich przeciwko Lwowskiej Szkole Filozoficznej Kazimierza Twardowskiego, cz. I: lata 1945–1951* (2018)
49. S. Łojek, *Obrona Nietzschego. Rzecz o odpowiedzialności* (2002)
50. M. Łoski, *Historia filozofii rosyjskiej*, tłum. Henryk Paprocki (2000)
51. H. Majkrzak, *Doktor doktorów. Święty Tomasz z Akwinu* (2012)
52. T. Mazur, *Kapryśni bogowie Sokratesa. Człowiek i świat wartości w tradycji filozofii zachodniej* (2008)
53. R. MacInerney, *Zagadnienie etyki chrześcijańskiej*, tłum. Ryszard Mordarski (2004)
54. M. Miniszewski, *Architektura zła. Wyjątkowość Holocaustu jako problem filozoficzny* (2012)

55. T. Mróz, *Platon w Polsce. Typy recepcji-autorzy-problemy* (2012)
56. R. Pastwa, *Bioetyka. W imię postępu i przetrwania* (2015)
57. H. Plessner, *Śmiech i płacz. Badania nad granicami ludzkiego poznania*, tłum. Zbigniew Nerczuk i Agata Zwolińska (2003)
58. J. A. Prokopski, *Egzystencja i tragizm. Dialektyka ludzkiej skończoności* (2007)
59. F. Ricken, *Etyka ogólna*, tłum. Piotr Domański (2001)
60. F. Ricken, *Filozofia religii*, tłum. Piotr Domański (2007)
61. E. Rohde, *Psyche. Kult duszy i wiara w nieśmiertelność starożytnych Greków*, tłum. Jerzy Korpanty (2008)
62. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. (Od Talesa z Miletu do Mahometa)* (2010)
63. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. Od Eriugeny do Mikołaja z Kuzy* (2014)
64. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. Od Picco della Mirandoli do Miguela Serveta* (2013)
65. B. Scherer, *Buddyzm*, tłum. Grzegorz Kuśnierz (2009)
66. J. Schmidt, *Teologia filozoficzna*, tłum. Piotr Domański (2006)
67. R. Scruton, *Dialogi ksantypiczne*, tłum. Wojciech Nowicki (2006)
68. W. Seńko, *Jak rozumieć filozofię średniowieczną* (2001)
69. L. Strauss, *Jerozolima i Ateny i inne eseje z filozofii politycznej*, tłum. Ryszard Mordarski (2012)
70. T. Szarek, *Alvin Plantinga i spory o istnienie Boga* (2015)
71. T. A. Szlezak, *O nowej interpretacji platońskich dialogów*, tłum. Piotr Domański (2005)
72. S. Szary, *Człowiek – podmiot dramatu. Antropologiczne aspekty filozofii dramatu Józefa Tischnera* (2005)
73. W. Szumowski, *Filozofia medycyny* (2007)
74. W. Szumowski, *Historia medycyny filozoficznie ujęta* (2008)
75. A. Szwed, *Fideizm Kalwina i bunt angielskich racjonalistów. Wpływ fideizmu kalwińskiego na powstanie i rozwój racjonalnej teologii naturalnej u wybranych myślicieli angielskich XVII i XVIII wieku* (2016)
76. A. Szwed, *Między wolnością a prawdą egzystencji. Studium myśli Sorena Kierkegarda* (1999)
77. A. Szwed, *Rozum wobec chrześcijańskiego Objawienia. Kant, Hegel, Kierkegaard* (2011)
78. A. Szwed, *Szkice o Kierkegaardzie i nie tylko...* (2015)
79. *Święty Tomasz teolog. Wybór studiów*. Praca zbiorowa (2005)
80. J.-P. Torrell, *Święty Tomasz – człowiek i dzieło*, tłum. Agnieszka Kuryś (2008)
81. *W kręgu Kierkegarda*. Praca zbiorowa (2014)
82. B. Żukowski, *Esse est percipi? Metafizyka idei Georgea Berkeleya* (2012)